

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i4.130>

В. С. Міщенко
кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України
orcid.org/0000-0002-0283-029X

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДНИК ПРАВОВОЇ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню соціальної відповідальності як складника правової моделі сталого розвитку України. Встановлено, що найбільшою мірою триєдина проблематика сталого розвитку стосується господарсько-правових засобів. Баланс екологічного, економічного та соціального компонентів є основним принципом Цілей сталого розвитку. Визначено, що реалізація зазначених принципів у господарському законодавстві здебільшого концентрується на екологічному складнику – використанні природних ресурсів та особливостей екологізації господарської діяльності. Зроблено висновок, що соціальному компоненту сталого розвитку не приділено достатньої уваги, втім, саме він, на думку автора, є найбільш перспективним напрямом.

Встановлено, що єдність економічних, соціальних та екологічних інтересів має реалізовуватись через відповідну систему взаємної відповідальності людини, держави, суспільства й бізнесу. Автором зроблено висновок, що для забезпечення сталого розвитку соціальна відповідальність бізнесу має не менше значення, ніж розвинена економічна інфраструктура. Встановлено, що більшість підприємств орієнтовані на досягнення фінансових результатів, а не на соціальну перспективу, оскільки саме фінансова доцільність діяльності підприємств визначає можливість їх існування та функціонування. Визначено, що популяризація корпоративно-соціальної відповідальності тісно пов'язана з економічними перевагами, які досягаються завдяки побудові соціально відповідальної ділової репутації. У роботі проаналізовано природу соціальної відповідальності як добровільної ініціативи робити більше, ніж зобов'язаний за законом. Визначено, що соціальна відповідальність – це унікальний феномен, який здатен поєднати державу, суспільство та бізнес. Автором зроблено висновок, що саме інститут соціальної відповідальності найбільшою мірою впливає на суспільні відносини, які належать до Цілей сталого розвитку ООН, а тому відіграє ключову роль у процесі формування правової моделі сталого розвитку України.

Ключові слова: сталий розвиток, соціальна відповідальність, правова модель, корпоративно-соціальна відповідальність.

Mishchenko V. S. SOCIAL RESPONSIBILITY AS A COMPONENT OF THE LEGAL MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

In the article the author explored social responsibility as a component of the legal model of sustainable development of Ukraine. The author decided that the triune issue of sustainable development concerns economic and legal means to the greatest extent. The balance of environmental, economic and social components is a fundamental principle of the Sustainable Development Goals. The implementation of these principles in economic legislation, for the most part, focuses on the environmental component: the use of natural resources and the peculiarities of the ecology of economic activity. The author concluded that the social component of sustainable development is not given enough attention, however, according to the author, it is the most promising area.

The unity of economic, social and environmental interests must be realized through an appropriate system of mutual responsibility of people, the state, society and business. The author believes that to ensure sustainable development, corporate social responsibility is no less important than a developed economic infrastructure. The article notes that most companies are focused on achieving financial results, rather than on the social perspective, because it is the financial feasibility of enterprises determines the possibilities of their existence and functioning. The popularity of corporate social responsibility, according to the author, is closely linked to the economic benefits that are achieved through the formation of socially responsible business reputation. The article analyzes the nature of social responsibility as a voluntary initiative to do more than required by law. The author believes that social responsibility is a unique phenomenon that can unite the state, society and business. The article concludes that the institution of social responsibility has the greatest impact on public relations, which are related to the UN Sustainable Development Goals, and therefore has a key role in the formation of the legal model of sustainable development of Ukraine.

Key words: development, social responsibility, legal model, corporate social responsibility.

Вступ. Розвиток суспільства на засадах стійкості є провідною тенденцією сучасності. Концепція сталого розвитку постала головним глобальним викликом XXI століття, а ухвалення цілей сталого розвитку (ЦСР) на Саміті ООН у 2015 р. визначило головні завдання для світової спільноти до 2030 р. [1].

Сталий розвиток під час його впровадження передбачає збалансованість розвитку економічної, екологічної та соціальної систем і одночасну їх здатність до саморегуляції та відтворення. Найбільш впливовим важелем на шляху впровадження сталого розвитку стала соціальна відповідальність.

Питання правового забезпечення сталого розвитку України та концепції соціальної відповідальності досить глибоко висвітлено у працях багатьох учених, серед яких: І. Клименко, М. Долішній, Р. Калюжний, В. Кравців, О. Новікова, О. Шаповалова та інші. Проте в умовах розроблення правової моделі сталого розвитку України актуальним є дослідження соціальної відповідальності як складника правової моделі сталого розвитку України.

Метою роботи є дослідження інституту соціальної відповідальності в контексті реалізації цілей сталого розвитку, визначення місця інституту соціальної відповідальності у процесі формування правової моделі сталого розвитку.

Вклад основного матеріалу. У науковій літературі під соціальною відповідальністю розуміють волевиявлення, яке визначається певною поведінкою щодо дотримання усвідомлених обмежень та соціальних норм, гарантує безпеку та прогресивний розвиток, забезпечує узгодження інтересів суб'єктів, задіяних у суспільних відносинах та управлінні ними [2, с. 43].

Найбільшою мірою триєдина проблематика сталого розвитку стосується господарсько-правових засобів. Саме вони мають своїм завданням забезпечення цілісності правової регламентації найважливіших видів економічної діяльності, пов'язаних із господарським використанням природних ресурсів і забезпеченням соціальної спрямованості природокористування [3, с. 25]. Баланс екологічного, економічного та соціального компонентів є основним принципом Цілей сталого розвитку. Під час аналізу реалізації зазначених принципів у господарському законодавстві здебільшого акцент зміщується в бік екологічного складника – використання природних ресурсів та особливостей екологізації господарської діяльності.

Надмірна увага до екологічного складника в національних стратегіях сталого розвитку не повинна відвернути уваги від соціального складника. Увага бізнесу саме до соціального складника, на нашу думку, є найбільш перспективним напрямом. Дотримання передових практик соціальної відповідальності та глибоке розуміння внутрішніх проблем спонукають бізнес брати активну участь у розв'язанні територіальних проблем і створювати сприятливі умови для життя і роботи в населених пунктах, де розташовані підприємства компанії. Стан інфраструктури, комунального сектору, системи охорони здоров'я, освіти, культури і спорту, а також екології визначають якість життя співробітників, а значить і якість їхньої роботи.

Економічною наукою доведено і підтверджується практикою, що для забезпечення сталого розвитку соціальна відповідальність бізнесу

має не менше значення, ніж розвинена економічна інфраструктура, політична стабільність або втілення в життя проєктів інноваційного розвитку [4].

Незважаючи на актуальність для всіх без винятку країн світу питань, пов'язаних із забезпеченням сталого розвитку, огляд міжнародної практики та досвіду інших держав дає змогу стверджувати про відсутність універсальних підходів та інструментів щодо забезпечення сталого розвитку. В ухвалених міжнародних документах, присвячених цій проблематиці, головні акценти робляться на фіксації найбільш гострих проблем і визначенні цільових орієнтирів, яких потрібно досягнути для зупинення небажаних тенденцій у тих чи інших сферах суспільного життя. Водночас у жодному з ухвалених документів не міститься опису уніфікованих практичних механізмів, використання яких надавало б державам кращі можливості для оперативного моніторингу, врахування й реагування на зміни умов господарювання з метою забезпечення і підтримання збалансованого соціально-економічного розвитку на всій території країни за одночасного збереження екологічної рівноваги [5].

Єдність економічних, соціальних та екологічних інтересів має реалізовуватись через відповідну систему взаємної відповідальності людини, держави, суспільства й бізнесу. Соціальна відповідальність бізнесу є невіддільним складником сталого розвитку суспільства з урахуванням факторів щодо забезпечення працівників необхідними соціальними благами, запровадження базових принципів етики бізнесу, збереження навколишнього середовища, турботливого ставлення до місцевих громад, а також дотримання основних напрямів соціальної політики на національному рівні. Підґрунтям реалізації соціальної відповідальності бізнесу на основі цілей сталого розвитку є розбудова на всіх рівнях відкритої спільноти, інституційно спроможної до ефективних дій [6].

Категорія соціальної відповідальності пройшла у своєму становленні шлях від відповідальності покарання-примусу до відповідальності-надійності. У широкому розумінні відповідальність є одним з універсальних етичних регуляторів і принципів будь-якої суспільної взаємодії та організації. Соціологи співвідносять соціально відповідальні відносини з процесами ефективної демократії, яка репрезентована відповідальною самоорганізацією самих громадян, їхньою здатністю до відповідальних консенсусних рішень і логік узгоджених колективних дій щодо суспільного блага, від гармонізації інтересів різних соціальних груп [2].

Питання соціальної відповідальності бізнесу впродовж останніх десятиріч стало важливим науково-практичним і теоретико-методологічним

базисом державної політики економічного розвитку багатьох країн світу. Розширення використання її базових положень як інструменту забезпечення сталого розвитку потребує зосередити увагу на встановленні форм і принципів взаємовідносин між державою, бізнесом і суспільством у контексті публічних інтересів з урахуванням політичних, економічних та соціальних реалій в Україні. У цьому контексті перед державою стоїть завдання створення та реалізації ефективних механізмів регулювання таких відносин і формування оптимальної національної моделі соціальної відповідальності [7, с. 105].

Соціальна відповідальність бізнесу безпосередньо пов'язана з реалізацією концепції сталого розвитку та є підсистемою соціальної відповідальності загальної системи суспільної взаємодії, а також засобом гарантування та охорони суспільних відносин, які встановлюються певними суб'єктами та гарантуються певними засобами з метою дотримання поваги до прав людини, є проявом культури суспільства, реалізації його суспільних інтересів і регламентується соціальними нормами. Цей феномен є добровільною ініціативою організацій щодо дотримання етичних норм у сфері соціальної взаємодії та взяття на себе відповідальності за вплив на навколишнє середовище, партнерів, споживачів, працівників, громади тощо [2, с. 140].

Одним із різновидів, окрім моральної, політичної, юридичної, професійної соціальної відповідальності, виступає корпоративно-соціальна відповідальність, яка регламентує етичні правила та норми функціонування бізнесу в зовнішньому та внутрішньому середовищі; несе суспільно значиму користь і для суспільства, і для компанії, і для партнерів, і для людини, сприяє соціалізації бізнесу та соціально-етичній спрямованості стратегічної діяльності підприємств.

Практика формування та розвитку соціальної відповідальності в Україні розпочалася з 1996 р. через системне поширення ідей соціальної спрямованості й соціальної активності бізнесу. Ініціаторами стали Українська асоціація якості (УАЯ) та Український союз промисловців та підприємців (УСПП) одночасно з упровадженням концепцій TQM (Total Quality Management) і моделі EFQM (European Foundation for Quality Management). Концепціями і моделлю передбачено, що будь-яка компанія, яка прагне досконалості, має задовольняти всі зацікавлені сторони, демонструючи водночас постійне довготермінове турботливе ставлення до споживачів, власного персоналу, суспільства, забезпечуючи охорону довкілля, здійснюючи благодійну діяльність і сприяючи сталому розвитку суспільства [2, с. 140].

Значного розвитку набула концепція соціальної відповідальності в Україні завдяки участі в Глобальному договорі ООН. У 2010 р. за спри-

яння Глобального договору ООН, Центру розвитку КСВ, Інституту власності і права та Асоціації якості відбулося перше засідання Консультативної ради з розроблення Національної концепції розвитку соціальної відповідальності бізнесу в Україні.

Значну роль у реальному просуванні ідей соціальної відповідальності бізнесу, позитивному сприйнятті його дій у цій сфері та культивуванні в населення сприятливого ставлення до бізнес-середовища відіграє інформаційне забезпечення цього процесу. Водночас у сучасних умовах ефективне інформаційне висвітлення такої соціально відповідальної поведінки може здійснюватися силами самого бізнесу, зокрема завдяки соціальним мережам. Проте позитивна оцінка таких соціально-відповідальних ініціатив із боку державних органів може суттєво посилити увагу та довіру до такої інформації з боку суспільства.

Нині більшість підприємств орієнтовані на досягнення фінансових результатів, а не на соціальну перспективу, це цілком зрозуміло, оскільки саме фінансова доцільність діяльності підприємств визначає можливості їх існування та функціонування. Проте сучасний стан популяризації корпоративно-соціальної відповідальності все ж таки тісно пов'язаний із економічними перевагами, які досягаються завдяки побудові соціально-відповідальної ділової репутації.

Еміль Дюркгейм сказав: «Коли традиції сильні – у законах немає потреби, коли традицій нема – закони все одно не виконуються». З огляду на це ідеї сталого розвитку мають бути очевидними, зрозумілими та базовими ідеями в будь-якому цивілізованому суспільстві. Це те, до чого не треба примушувати, а те, до чого хочеться бути причетним. І саме тому соціальна відповідальність бізнесу набуває такого поширення. Така активність із боку бізнесу не є результатом імперативних норм або заходів стимулюючого характеру, її природа зовсім інша, вона є добровільною ініціативою робити більше, ніж зобов'язаний за законом.

Висновки. Соціальна відповідальність – це унікальний феномен, який здатен поєднати державу, суспільство та бізнес. З огляду на це саме інститут соціальної відповідальності, який одночасно враховує соціальні, економічні, екологічні, етичні компоненти сталого розвитку може бути флагманом у побудові ефективної системи з реалізації Цілей сталого розвитку.

Література

1. Global Compact LEAD. URL: <https://www.unglobalcompact.org/takeaction/leadership/gc-lead>.
2. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : монографія. О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки промисловості. Донецьк, 2013. 296 с.

3. Шаповалова О.В. Адаптація господарського законодавства до вимог ЄС щодо сталого розвитку. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2016. № 32. С. 25–40.

4. Котлер Ф. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / пер. з англ. С. Яринич. Київ : Стандарт, 2005, С. 4.

5. Воронцов С.Б. Сучасний стан та проблеми формування підходів до забезпечення сталого розвитку України. *Національний інститут стратегічних*

досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-07/suchasnyi-stan-zabezbechennya-stalogo-rosvytku-ukrainy.pdf>.

6. Клименко І.М. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті цілей сталого розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1292>.

7. Клименко І.М. Моделі державного регулювання корпоративної соціальної відповідальності. *Вісник НАДУ. Серія «Державне управління»*. 2019. № 4 (95). С. 105–112.